

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τέταρτος

Συνδρομή ἰτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.—Αἱ συνδρομαὶ ἔρχονται ἀπὸ
1 Ἰανουαρίου ἐκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἰτησιαί.—Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὀδὸς Σταδίου, 6.

27 Νοεμβρίου 1877

Τῇ 31 Δεκεμβρίου 1877 λήγει τὸ δευτέρον ἔτος τῆς Ἑστίας. Ὅσοι τῶν κυρίων συνδρομητῶν ἐπιθυμοῦσι νὰ ἐξακολουθήσωσι λαμβάνοντας τὴν Ἑστίαν καὶ κατὰ τὸ τρίτον ἔτος, παρακαλοῦνται ν' ἀποστείλωσιν ἐγκαίρως πρὸς τὴν διευθύνσιν αὐτῆς τὸ τίμημα τῆς συνδρομῆς, ὅπως μὴ ἐπέλθῃ διακοπὴ τῆς ἀποστολῆς τοῦ φύλλου.

ΤΟ ΟΡΩΜΕΝΟΝ ΚΑΙ ΤΟ ΜΗ ΟΡΩΜΕΝΟΝ

[Ἐκ τῶν τοῦ F. BASTIAT]

Συνίετα· ἐξέ σελ. 737.

X. Η ΑΓΓΕΡΙΑ

Τέσσαρες ρήτορες ἀμφισβητοῦσι πρὸς ἀλλήλους τὸ βῆμα. Πρῶτον ὁμιλοῦσιν ὅλοι συγχρόνως, τέλος δὲ κατορθοῦνται νὰ ὁμιλήσῃ ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον. Τί εἶπον; Πολλὰ ὠραῖα πράγματα βεβαίως περὶ τῆς ἀκμῆς καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς Γαλλίας, περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ σπεῖρῃ τις πρῶτον ἵνα θερίσῃ, περὶ τοῦ λαμποῦ μέλλοντος τῆς γιγαντώδους ἡμῶν ἀποικίας, περὶ τῆς ἐκ τῆς ἀραιώσεως ὠφελείας τοῦ ὑπὲρ τὸ δέον πυκνοῦ ἡμῶν πληθυσμοῦ, καὶ ὅμοια τοιαῦτα μεγαλοπρεπῆ εὐγλωττίας δοκίμια, κεκαλλωπισμένα διὰ τοῦ ἐξῆς ἐπιλόγου·

«Ψηφίσατε πεντήκοντα, ἐπάνω κάτω, ἑκατομῦρια ἵνα κατασκευασθῶσιν ἐν Ἀλγερίᾳ λιμένες καὶ ὁδοὶ, ἵνα μεταφερθῶσιν ἀποικοί, οἰκοδομηθῶσι δι' αὐτοῦς οἰκίαι καὶ ἐκχερσωθῶσιν ἀγροί. Οὕτως ἀνακουφίζετε τὸν γάλλον ἐργάτην, ἐνθαρρύνετε τὴν ἀφρικανὴν ἐργασίαν, πολλαπλασιάζετε τοὺς καρποὺς τοῦ μασσαλιωτικοῦ ἐμπορίου. Ὅλα ὠφελιμώτατα πράγματα.»

Ναὶ, ἀλήθεια, ἂν ἔχη τις ὑπ' ὅψιν τὰ πενήκοντα αὐτὰ ἑκατομῦρια ἀπὸ τῆς στιγμῆς μόνον καθ' ἣν τὸ Κράτος τὰ δαπανᾷ, ἂν παρατηρῆ μόνον ποῦ ὑπάγουσιν, ὅχι δὲ καὶ πόθεν ἔρχονται, ἂν κρατῆ μόνον σημείωσιν τῆς ὠφελείας τὴν ὁποίαν προξενοῦσιν ἐξερχόμενα ἐκ τῶν κισσιωτῶν τῶν εἰσπρακτόρων, καὶ ὅχι τῆς ζημίας τὴν ὁποίαν ἐπροξένησαν, οὔτε τῆς ἐμποδισθείσης χρησιμότητος αὐτῶν ἕνεκα τῆς ἀπὸ τῶν φορολογουμένων ἀφαιρέσεως ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην, μάλιστα, ὅλα εἶναι ὠφελιμώτατα. Ἡ ἐν Βερβαρίᾳ οἰκοδομηθεῖσα οἰκία εἶναι τὸ ὄρωμενον, ὃ ἐκεῖ ἀνοιχθεὶς λιμὴν εἶναι τὸ ὄρωμενον καὶ ἡ ἐν Βερβαρίᾳ προκληθεῖσα ἐργασία καὶ ἡ ἐλάττωσις ἐρχομένων ἐν Γαλλίᾳ καὶ μεγάλη ἐμπορευ-

μάτων ἐν Μασσαλίᾳ κινήσει, εἶναι ὅλα ὄρωμενα.

Ἄλλ' εἶναι καὶ ἄλλο τι μὴ ὄρωμενον· ὅτι δαπανηθέντα, δηλαδή, ὑπὸ τοῦ Κράτους τὰ πενήκοντα ἑκατομῦρια δὲν δύνανται νὰ δαπανηθῶσι πλέον, ὡς ἤθελον δαπανηθῆ ὑπὸ τῶν φορολογουμένων. Ἀπὸ ὅλην λοιπὸν τὴν ἀποδιδόμενην εἰς τὴν δημοσίαν ταύτην δαπάνην ὠφελειαν πρέπει ν' ἀφαιρεθῇ ἢ ἐκ τῆς παρακλώσεως τῆς ἰδιωτικῆς δαπάνης ζημίας, —ἐκτὸς ἂν τις εἴπῃ ὅτι δὲν θὰ ἔκαμνε τίποτε ὁ Εὐπόλις μὲ τὰ πέντε φράγκα, τὰ ὁποῖα εἶχε μὲν αὐτὸς ἀποκτήσει, ὃ δὲ εἰσπρακτῶρ τοῦ ἀφῆρσε· βεβαίως ἄτοπος, διότι, ἂν ἐκοπίασε νὰ τὰ ἀποκτήσῃ, ἤλπιζε νὰ λάβῃ τὴν εὐχαρίστησιν νὰ τὰ μεταχειρισθῇ. Ἦθελε δι' αὐτῶν ἀνακαινίσει τὸν περίβολον τοῦ κήπου του, καὶ τώρα δὲν δύναται μὴ ὄρωμενον. Ἦθελε λιπάνει τὸν ἀγρὸν του, καὶ δὲν ἤμπορεῖ μὴ ὄρωμενον. Ἦθελε ῥίψει δεύτερον πάτωμα εἰς τὴν καλύβην του, καὶ τώρα ἀδυνατεῖ καὶ τοῦτο μὴ ὄρωμενον. Ἦθελεν αὐξήσει τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐργασιῶν του, ἀλλὰ δὲν ἤμπορεῖ μὴ ὄρωμενον. Ἦθελε τραπῆ καλῆτερα, ἤθελεν ἐνδύθῃ καλῆτερα, ἤθελε πληρώσει νὰ μάθωσι περισσότερα γράμματα τὰ τέκνα του, ἤθελεν αὐξήσει τὴν προικὰ τῆς θυγατρὸς του, ἀλλ' οὐδὲν ἐξ αὐτῶν δύναται πλέον νὰ κάμῃ μὴ ὄρωμενον. Ἦθελε γείνει μέλος ἐταιριῶν ἀλληλοβοηθείας, καὶ δὲν ἤμπορεῖ καὶ τοῦτο μὴ ὄρωμενον. Ἀφ' ἑνὸς μὲν αἱ ἀπολαύσεις τὰς ὁποίας τὸν στεροῦσιν, καὶ τὰ μέσα τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ ἀφαιροῦν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἐργασία τοῦ κτίστου, τοῦ ξυλοουργοῦ, τοῦ σιδηρουργοῦ, τοῦ ῥάπτου, τοῦ διδασκάλου τοῦ χωρίου ἧτις ἤθελεν ἐνθαρρυνθῆ, διὰ δὲ τὴν φορολογίαν ἐμαρῶνθη, εἶναι ὅλα μὴ ὄρωμενα.

Ἀποδίδουσι μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν μέλουσαν προαγωγὴν τῆς Ἀλγερίας. Ἄλλ' ἂς δώσωσι καὶ ἐλαχίστην κἂν προσοχὴν εἰς τὸν ἐκ τούτου ἄφυσκτον μαρασμὸν τῆς Γαλλίας. Δεικνύουσι τὴν ἀκμὴν τοῦ μασσαλιωτικοῦ ἐμπορίου ἀλλ' ἂν προέρχεται ἐκ τοῦ φόρου, δεικνύω καὶ ἐγὼ ἀνάλογον παρακμὴν τοῦ ἐν ἄλλαις περιφερείαις τῆς χώρας. Λέγουσιν· «ἡ μεταφορὰ ἐνὸς ἀποίκου εἰς Βερβαρίαν εἶναι ἀνακούφισις τοῦ ὑπολοίπου τῆς χώρας πληθυσμοῦ.» Ἀποκρίνομι· «πῶς εἶναι τοῦτο δυνατὸν, ἂν μεταφέροντες εἰς τὴν Ἀλγερίαν τὸν ἀποικὸν μεταφέρετε συγ-

χρόνος διπλάσιον ἢ τριπλάσιον τὸ κεφάλαιον, δι' οὗ ἔζη ἐν Γαλλίᾳ ;»¹

Ὁ σκοπὸς μου εἶναι νὰ ποιήσω καταληπτὸν εἰς τὸν ἀναγνώστην ὅτι, ὅπισθεν τῆς ὀρωμένης ὠφελείας δημοσίας τινὸς δαπάνης, ὑπάρχει καὶ ζημία τις δυσδιάκριτος. Προσπαθῶ, ὅσον δύναμαι, νὰ τὸν κάμω νὰ συνειθίσῃ νὰ προσέχῃ καὶ εἰς τὰ δύο μέρη.

Ὅταν προτείνηται δημοσία τις δαπάνη πρέπει νὰ ἐξετάζεται καθ' ἑαυτὴν, ἀσχέτως τῆς ἐξ αὐτῆς ὑποτιθεμένης ἐνθαρρύνσεως τῆς ἐργασίας, διότι ἡ ἐνθαρρύνσις αὕτη εἶναι χίμαιρα. Ὅτι ὡς πρὸς τοῦτο κάμνει ἡ δημοσία δαπάνη, ἤθελε κάμει καὶ ἡ ἰδιωτικὴ. Ἄς τεθῆ λοιπὸν ἐκ μέσου τὸ συμφέρον τῆς ἐργασίας.

Καὶ δὲν προτίθεμαι μὲν νὰ ἐκτιμῶσιν τὴν ἐσωτερικὴν ἀξίαν τῶν χάριν τῆς Ἀλγερίας γινομένων δαπανῶν, ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ παραλείψω τὴν ἐξῆς γενικὴν παρατήρησιν ὅτι, δηλαδὴ, τὸ τεκμήριον εἶναι κατὰ τῶν τοιούτων δαπανῶν, τῶν δι' ἐπιβολῆς φέρων γινομένων ἰδοῦ δὲ διατί.

Πρῶτον προσβάλλεται ὡπωσδήποτε ἡ δικαιοσύνη. Ἀφ' οὗ ὁ Εὐπολις ἴδρωσε ν' ἀποκτήσῃ τὸ πεντάφρακρον ἐπὶ σκοπῶ νὰ τὸ μεταχειρισθῆ πρὸς τι, εἶναι τοῦλάχιστον δυσάρεστον νὰ ἔλθῃ τὸ δημόσιον νὰ τοῦ ἀφαιρέσῃ τὴν ἀπόλαυσιν χάριν ἄλλου. Βεβαίως τότε τὸ δημόσιον, ἢ οἱ ὑποβολεῖς του πρέπει νὰ αἰτιολογήσωσιν ἰσχυρῶς τὴν ἀπαίτησίν των. Ἀλλ' εἶδομεν ὅτι ἡ γνωστὴ αἰτιολογία του—διὰ τοῦ πενταφράγκου αὐτοῦ θὰ δώσω ἐργασίαν εἰς ἐργάτας—εἶναι ἔλσεινη, διότι ὁ ἀπαντήσῃ ἀμέσως ὁ Εὐπολις, ἂν ἔχῃ τὸ λογικόν του,—μήπως δὲν θὰ κάμω καὶ ἐγὼ τὸ ἴδιον;

Τιθεμένης κατὰ μέρος τῆς ἀντιλογίας ταύτης, ἐπέρχονται αἱ ἄλλαι, καὶ τότε ἡ μεταξὺ δημοσίου καὶ Εὐπόλιδος συζήτησις ἀπλοποιεῖται βεβαίως. Ἄν τὸ Κράτος εἰπῆ εἰς αὐτόν εἰσπράττω τὸ πεντάφρακρόν σου διὰ νὰ πληρώσω τὸν χωροφύλακα, ὅστις σὲ ἀπκλλάττῃ ἀπὸ τοῦ ν' ἀγρυπνῆς σὺ χάριν τῆς ἀσφαλείας σου,—διὰ νὰ στρώσω τὴν ὁδὸν τὴν ὁποίαν καθ' ἡμέραν διέρχεται,—διὰ νὰ πληρώσω τὸν δικαστὴν ὅστις διατηρεῖ σεβαστὴν τὴν ἰδιοκτησίαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν σου,—διὰ νὰ θρέψω τὸν στρατιώτην

1. Ὁ ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν Ὑπουργὸς ἐβεβαίωσεν ὅτι ἕκαστον ἄτομον μεταφερόμενον εἰς Ἀλγερίαν ἐστοίχισεν 8,000 φράγκα εἰς τὸ Κράτος. Εἶναι δὲ θετικόν ὅτι οἱ δυστυχεῖς οὗτοι ἤθελον ζῆσις ἀξυλόγα ἐν Γαλλίᾳ διὰ κεφαλαίου 4,000. Κατὰ τί ἀνακουφίζεται, ἐρωτῶ, ὁ πληθυσμὸς τῆς Γαλλίας ὅταν ἀφαιρῆται ἐν πρόσωπον καὶ τὰ μέσα τῆς ὑπάρξεως δύο;

Ἐμολογήθη βραδύτερον ἐπισήμως, ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος αὐτοῦ, ὅτι ἡ Ἀλγερία ἀπεβέβη τὸν καθαρώτερον χρυσὸν καὶ τὸ καθαρώτερον αἷμα τῆς Γαλλίας. Τῶ ὄντι, ἂν ὑπολογισθῇ τί ἀπὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν ἐστοίχισεν ἡ τῆς Ἀλγερίας κατοχὴ εἰς τὴν Γαλλίαν εἰς ἄνδρας καὶ χρήματα, θέλει εὐρεθῆ ὅτι δὲν εἶναι πολλὴ ἐλάσσων ἢ διαφορά τῆς ἐν τῷ πολέμῳ τοῦ 1870 καταστροφῆς.

ὅστις φυλάττει τὰ σύνορα, εἶμαι βέβαιος ὅτι ὁ Εὐπολις θὰ πληρώσῃ ἀγογγύστως.

Ἀλλ' ἂν εἰπῇ τὸ Κράτος εἰσπράττω τὸ πεντάφρακρόν σου διὰ νὰ σοῦ δώσω ἐξ αὐτοῦ πέντε λεπτὰ ὡς βραβεῖον ἂν ἐκαλλιέργησες καλῶς τὸν ἀγρόν σου, ἢ διὰ νὰ σὲ παρακινήσω νὰ θάλλῃς τὸν υἱόν σου νὰ μάθῃ τι τὸ ὅποιον δὲν θέλεις νὰ μάθῃ, ἢ διὰ νὰ προσθέσω εἰς τὴν τρυφὴν τῆς τραπέζης τοῦ κυρίου ὑπουργοῦ, ἢ διὰ νὰ κτίσω ἐν Ἀλγερίᾳ καλύβην, ὑπὸ τὴν ἐπιφύλαξιν νὰ εἰσπράττω παρὰ σοῦ κατ' ἔτος ἐν πεντάφρακρον πρὸς διατήρησιν ἐν Ἀλγερίᾳ ἐνὸς ἀποίκου, προσέτι δὲ δεῦτερον πεντάφρακρον πρὸς διατήρησιν ἐνὸς στρατιώτου, φυλάττοντος τὸν ἄποιον, καὶ τρίτον πεντάφρακρον πρὸς διατήρησιν τοῦ στρατηγοῦ φυλάττοντος τὸν στρατιώτην καὶ οὕτω καθεξῆς, νομίζω ὅτι ἀκούω τὸν πτωχὸν Εὐπολιν φωνάζοντα· «τί διαφέρει τὸ νόμιμον τοῦτο σύστημα ἀπὸ τὰ συστήματα τῶν ληστῶν;» Ἀλλὰ τὸ Κράτος, προβλέπον τὸ ἐπιφώνημα τοῦτο, τί κάμνει; Ἀνακατόνει τὰ πράγματα καὶ προβάλλει τὸ ἔλεεινὸν ἐκείνο ἐπιχείρημα, ὅπερ δὲν ἔπρεπε νὰ ἔχῃ οὐδεμίαν ἐπὶ τοῦ ζητήματος ἐπιβροήν· ἐκθειάζει τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πενταφράγκου ἐπὶ τῆς ἐργασίας, δεικνύει τὸν μάγειρον καὶ τὸν προμηθευτὴν τοῦ ὑπουργοῦ, δεικνύει ἕνα ἄποιον, ἕνα στρατιώτην, ἕνα στρατηγὸν ζῶντα διὰ τῶν τριῶν τεσσαρῶν ἐκείνων πενταφράγκων, τέλος δεικνύει τὸ ὄρωμενον. Ἐν ὅσῳ δὲ ὁ Εὐπολις δὲν μάθῃ νὰ διακρίνῃ τὸ μὴ ὄρωμενον, θὰ ἴηται θύμα τῆς ἀπάτης. Ὅθεν ἀγωνίζομαι νὰ τὸν διδάξω διὰ συνεχῶν ἐπαναλήψεων.

Ἐκ τοῦ ὅτι αἱ δημόσιαι δαπάναι μεταθέτουσι μόνον χωρὶς ν' αὐξήσωσιν τὴν ἐργασίαν προκύπτει δεῦτερον καὶ σπουδαῖον κατ' αὐτῶν τεκμήριον. Μετάθεσις ἐργασίας εἶναι μετάθεσις ἐργατῶν, εἶναι διατάραξις τῶν φυσικῶν νόμων ἐπὶ τῆς διασπορᾶς τοῦ πληθυσμοῦ ἀνά τὴν χώραν. Μένοντα πενήκοντα ἑκατομμύρια εἰς τοὺς φορολογουμένους, ἐπειδὴ οἱ φορολογούμενοι εἶναι πανταχοῦ τῆς ἐπιφανείας τοῦ Κράτους διεσπαρμένοι, τὰ ἑκατομμύρια τρέφουσι τὴν ἐργασίαν ἐν ταῖς τεσσαράκοντα χιλιάσι τῶν δήμων τῆς Γαλλίας, εἶναι τόσσοι δεσμοὶ κρατοῦντες ἕκαστον εἰς τὸ γενέθλιον ἔδαφος, διανέμονται εἰς τοὺς ἐργάτας ὅσοι εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξωσι καὶ εἰς τὰς βιομηχανίας ὅσας δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν. Ἄν τὸ Κράτος, ἀφαιροῦν ἀπὸ τοὺς πολίτας τὰ πενήκοντα ταῦτα ἑκατομμύρια, τὰ συσσωρευθῆ καὶ τὰ δαπανήσῃ εἰς ὀρισμένον σημεῖον, ἔλκυει εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἀνάλογον ποσὸν μετατιθεμένης ἐργασίας, ἀνάλογον ἀριθμὸν ἐργατῶν μετατοπιζομένων, πλῆθος κυμαινόμενον ἐξ ὧ τῆς τροχῆς του καὶ, ὅταν τὰ πενήκοντα ἑκατομμύρια ἐξκνητληθῶσι, τολμῶ εἰπεῖν ἐπικίνδυνον.

1. Βεβαίως βλαπρῶς ἐπικυρωθεῖσα ὑπὸ τῆς πείρας, ἐν

Ἄλλ' ἡ πυρετώδης αὐτῆ ἐνέργεια, ἡ οὕτως ἐπιπεῖν ὑποβολιμαία ἐν στενωῷ χώρῳ, προσβάλλει τοὺς ὀφθαλμοὺς πάντων, τὸ δρόμειον. Ὁ λαὸς ἐπευφημεῖ, ἐξίσταται ἐπὶ τῇ καλλονῇ καὶ τῇ εὐκολίᾳ τοῦ μέσου, ζητεῖ τὴν ἐπανάληψιν καὶ ἐπέκτασιν αὐτοῦ. Ἄλλ' ἴση ποσότης ἐργασίας, ἐπωφελεστέρας ἴσως, ἀργούσης κατὰ τὴν λοιπὴν ἔκτασιν τῆς Γαλλίας, εἶναι τὸ μὴ δρόμειον.

^{Ἔπειτα συνέχεια.}

I. B.

ΟΙ ΝΑΟΙ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Πάντες οἱ λαοὶ τῆς γῆς, οἱ ἀναγνωρίζαντες δύνανται τινὰ ἀνωτέραν, τὸ πᾶν παραγαγούσαν καὶ σοφῶς ἰθύνουσαν, ἀφ' οὗ παντοιοτρόπως ἐπροσωποποίησαν τὸ ὕψιστον τοῦτο ὄν καὶ σύστημα τέλειον λατρείας ἀνέπτυξαν, ἀφ' οὗ προσεπάθησαν νὰ καταστήσωσι μᾶλλον αἰσθητὴν τὴν ὑπαρξίν αὐτοῦ δι' εἰκόνων καὶ ὁμοιωμάτων, μεθ' ὧν πολλάκις συνέδουσαν καὶ εἰς ἃ ἀπέδιδον τὰς ἰδιότητάς τοῦ ἀρχικοῦ ὄντος, πάντες οὗτοι, τὸ μὲν πρὸς διατήρησιν τῶν λατρευομένων εἰδώλων, τῶν φανταστικῶν τοῦ θεοῦ ὄντος ἀπομιμημάτων, τὸ δὲ πρὸς τέλεσιν τῶν ὑπὸ τοῦ θρησκευτικοῦ αὐτῶν συστήματος ἐπιβαλλομένων τελετουργιῶν, ὥρισαν μέρος τι, ἐνῶ συνεργῶμενοι ἤσκουν τὰ θρησκευτικὰ αὐτῶν καθήκοντα καὶ τὸ ὅποσον ἐθεωρεῖτο ἱερόν, ἦτο ἄσυλον, διὰ τε τὴν ὑπὸ ζωηρῶν τῆς φαντασίας πλασμάτων τῶν εὐφραντασιῶν ἐκείνων ἀνθρώπων ὑποτιθεμένην παρουσίαν τῆς λατρευομένης θεότητος καὶ μάλιστα διὰ τὸ ὕψος τῆς ἰδέας αὐτῆς καθ' ἑαυτήν, ὅτι δηλ. ἦτο οἶκμα τῆς δυνάμεως τῆς παραγαγούσης ἢ, κατὰ τὸν εἰς διαφόρους δυνάμεις μερισμὸν τοῦ θεοῦ, συντελεσάσης εἰς τὴν τοῦ κόσμου δημιουργίαν καὶ ἐξακολουθούσης νὰ προστατεύῃ τὰ εἰς τὴν δικαιοδοσίαν αὐτῆς ὑπαγόμενα.

Ἡ κατοικία αὐτῆ τοῦ θεοῦ ἐκοσμεῖτο πάντοτε, ὡς τοιαύτη, πλουσιώτερον τῶν ἰδιωτικῶν οἰκημάτων, ἀναλόγως ὅμως τῆς ἐκάστοτε προόδου τῆς τέχνης, ἐξαρτωμένης ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τῶν χρόνων καθ' οὓς τὰ τῶν θεῶν οἰκήματα ἰδρύνοντο.

Παρὰ πάντας τοὺς λοιποὺς λαοὺς, οἱ Ἕλληνας, τὸ πολυπλοκώτερον καὶ πλουσιώτερον σύστημα λατρείας ἀναπτύξαντες, ἐμόρφωσαν πλουσιώτατα καὶ τὸν ἀρμύζοντα κλάδον τῆς τέχνης, μετ' ἀπαρχμύλλου δεξιότητος ἀπὸ τῶν ἀπλουστάτων, οὐχὶ διὰ πηδημάτων ἀποτόμων, ἀλλὰ κανονικώτατα δι' ὄλων τῶν βαθμίδων τῆς

Παρισίους μάλιστα. Ἐκ τῶν διὰ τὰ ὄμοια τῶν Παρισίων προσκληθέντων ἐργατῶν, δεκά χιλιάδες τοῦλάχιστον, κατὰ τὰς τότε ἀστυνομικὰς πληροφορίας, ἔμειναν μετὰ τὸ πέρας τῶν ἔργων ἐν Παρισίῳ, ἐν γένει οἱ χειρότεροι. Ἐνεκα τῶν ἐπὶ τῆς Αὐτοκρατορίας γιγαντωδῶν ἔργων ἡ κίνησις αὐτῆ ἐπεξετάθη. Τὸ σύστημα ἦτον νὰ εὐχαριστῶνται οἱ ἐργάται, παρεχομένης αὐτοῖς ἐργασίας. Ἄλλ' οὐδὲν μᾶλλον τούτου συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ ἀργούς, δυσηρηθημένους κλπ. Εἶναι γνωστὰ τὰ ἐπακόλουθα.

ἀναπτύξεως εἰς ὕψος δυσέφικτον ἀναβάντες. Ὁπῶς ἐν τῇ γραφικῇ καὶ γλυπτικῇ ἵνα φθάσῃ τις εἰς τὰ ἐξοχώτερα σημεῖα, ἵνα ἀποθαυμάσῃ τὰς ὑπὸ τῆς γραφίδος τοῦ Πολυγνώτου, τοῦ Ἀπολλοδώρου καὶ Ζεύξιδος, τοῦ Ἀπελλοῦ καὶ Πρωτογένους καὶ τῆς σμίλης τοῦ Φειδίου, καὶ Πραξιτέλους, Μύρωνος καὶ Πολυκλείτου κοσμομένους αἰθούσας πολλὰς μεταξύ τούτων ἀναβαίνων παρέρχεται βαθμίδας, σπεύδων νὰ φθάσῃ εἰς τὰ σημεῖα τὰ συγκεντροῦντα ὅλην τὴν ζῶην, ὅλην τὴν ἀνάπτυξιν τὴν κατὰ τὸ λοιπὸν τῶν περιόδων διάστημα μεμερισμένην, τοιοῦτοτρόπως καὶ πρὸ τοῦ Παρθενῶνος ἀναγκάζεται νὰ δεχθῇ τὴν ὑπαρξίν τῶσων καὶ τῶσων ἄλλων βαθμίδων ἡρέμα ἀναπτυχθειῶν καὶ ἐξελιχθειῶν, ἢ μᾶλλον ὁ Παρθενῶν αὐτὸς ἐνώπιόν του προὑποτίθησι τὸν παλαιὸν προκάτοχόν του, ὃν ἡ ἀνίερος τοῦ Πέρσου χεὶρ ἀνέτρεψεν, ὡς νὰ ἦτο βεβαιὰ περὶ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ διαδόχου ἀριστουργήματος, περὶ τῆς γεννήσεως τῆς ἐξόχου τοῦ Φειδίου διανοίας, ἀναμνησθεὶς τὸν παλαιότερον γείτονά του, τὸν ναὸν τῆς Πολιοῦχου θεᾶς. Κάτω ἐν τῇ πόλει τὸ Θεσεῖον αἰσθάνεται, νομίζεις, τὴν θέσιν του ἐνώπιον τῆς δυνάμεως τῶν χρόνων τοῦ Παρθενῶνος καὶ σιωπηλῶς δεικνύει μίαν πρὸ τοῦ ναοῦ ἐκείνου βαθμίδα. Τοιοῦτοτρόπως μέχρι τῶν ἀπωτάτων χρόνων ἀναβαίνοντες, βλέπομεν ἐν τῷ κλάδῳ τούτῳ τὴν βαθμικίαν ἀνάπτυξιν βαίνουσαν ὡς τὴν κανονικὴν μεταμόρφωσιν τοῦ ταπεινοῦ καὶ ἔρποντος σκώληκος εἰς καλλιπτερυγον ἵπταμένην χρυσαλλίδα.

Ἡ μεμελετημένη καὶ κανονικὴ αὕτη πρόοδος εἶνε ἰδιάζων χαρακτήρ τῶν Ἑλλήνων, ἐφ' ὄλων τῶν κλάδων τῆς τέχνης ὁμοίμορφος διακρινόμενος καὶ ὡς ὑποδείγμα προκείμενος τῆς ὁδοῦ, ἣν ὀρεῖται νὰ ἀκολουθήσῃ πᾶν ἔθνος ἐπιθυμοῦν νὰ εὐδοκιμήσῃ καὶ κελῶς συγκεκριημένον φανῇ ἐπὶ τοῦ σταδίου τῶν πεπολιτισμένων λαῶν καὶ ἐπιδείξῃ ἐν ἀμίλλῃ εὐγενεῖ τοὺς καρπούς τοιαύτης βαθμικῆς ἀναπτύξεως καὶ τὸ ἔδραϊον καὶ ἀσφαλὲς τῶν βάσεων ταύτης, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἀσθενὲς καὶ ἐπισφαλὲς τῆς δι' ἁλμάτων πάντοτε ἑλλιποῦς καὶ ὀλεθρίας ἀποτόμου μεταβάσεως ἀπὸ τῶν κατωτάτων ἐπὶ τὰ ἀνώτατα, ἀπὸ τῶν εὐηρεσάτων πρὸς τὰ δυσχερέστατα.

Ὅπως λοιπὸν εἰς τοὺς λοιποὺς τῆς τέχνης κλάδους, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἀρχιτεκτονικῇ καὶ μερικώτερον ἐν τῇ νεοδομῇ, ἐκ μιᾶς ἀρχικῆς, ἀπλῆς καὶ τῇ ἀρχαιοτάτῃ λιτότητι ἀρμοζούσης ῥίξης, ἀνεπτύχθη τὸ πλουσιώτατον μετὰ ταῦτα σύστημα, καλλιεργηθὲν ἀναλόγως τοῦ χαρακτῆρος ἐκάστης φυλῆς καὶ τῆς φύσεως τῶν θεοτήτων, αἷς τὰ ἱερὰ ἰδρύνοντο.

Τὰ οἰκήματα τῶν θεῶν αὐτῶν ἐκάλουν οἱ Ἕλληνας ἱερὰ ἢ ναοὺς, ἂν καὶ πολλάκις γίνεσθαι διάκρισις μεταξύ τῶν δύο τούτων λέξεων, διότι ἱερόν ἐμφανίζει ἐνίοτε μόνον τὸ περὶ τὸν ναόν,